

VÆRDILÆREN HOS MARX OG HANS MODSTANDERE.

Af Jørgen S. Dich.

Striden mellem Marx's Værdilære og den øvrige Værdilære hænger sammen med den langt videregaaende Strid imellem den saakaldte borgerlige og marxistiske Nationaløkonomi. Ja, den er i Virkeligheden Centrum i denne Strid. Det er derfor et naturligt Udgangspunkt for en Betragtning af Værdilæren hos Marx og hans Modstandere først at undersøge Forholdet mellem den borgerlige og den marxistiske Nationaløkonomi. Dette maa ikke forlede nogen til at tro, at vi her skal stille Problemet op, hvorvidt den borgerlige eller marxistiske Nationaløkonomi er „rigtig“. En saadan Problemstilling er udpræget politisk, og vi skal her ikke drøfte Politik, men saa vidt det er muligt Videnskab.

Vi vil nemlig foreløbig blot stille det Spørgsmaal, om der kan siges at være nogen Forskel mellem den borgerlige og den marxistiske Nationaløkonomi, og hvis dette er Tilfældet, hvori saa denne Forskel bestaar.

Baggrunden for en Vurdering af dette Spørgsmaal er den marxistiske Nationaløkonomis sociale Oprindelse. Hvad vi her konstaterer er, at Lederne af en lille revolutionært indstillet, intellektuelt præget Del af Arbejderklassen i de mest udviklede kapitalistiske Lande i Europa mener at have en videnskabelig Opfattelse af de økonomiske Fænomener i Samfundet, som de efter dette videnskabelige Systems Fader kalder marxistisk, medens den „officielle“ Lære om Samfundets Økonomi, dvs. den i de videnskabelige Systemværker fremsatte Lære, kaldes borgerlig og betragtes som laverestaaende i videnskabelig Henseende.

Den marxistiske Lære er altsaa udsprunget af det Miljø, der

skabes af en 1) en Underklasse, 2) en stærk intellektuel Indstilling hos denne, og 3) et kapitalistisk Samfund.

Som Følge af denne objektive og psykologiske Situation er det kun naturligt, at det politiske Modsætningsforhold finder sit mest sublimerede ideologiske Udtryk paa det videnskabelige Omraade. Den marxistiske Lære afspejler derfor indenfor den økonomiske Videnskab Arbejderklassens Stilling i det kapitalistiske Samfund, motiverer dens Forhaabninger og retfærdiggør dens Krav.

Af denne den marxistiske saavel som den borgerlige Videnskabs Funktion som Led i Klassernes ideologiske Rustkammer lader sig forholdsvis simpelt udlede de Forskelligheder, som maa være Systemerne imellem.

Den umiddelbart mest iøjnefaldende Forskel ligger i Teoriernes forskellige politiske Udstyrelse. Den marxistiske saavel som den borgerlige Nationaløkonomi vedhænges særlige politiske Ræsonnementer, som intet har med de teoretiske Overvejelser som saadanne at gøre. Hos Marx antager disse Former af en Række kritisk-politiske Betragtninger over Kapitalismens Væsen, medens paa sin Side enhver bedre borgerlig Nationaløkonomi ender med en Del Bemærkninger om Socialismens Uhensigtsmæssighed og Umulighed. Disse Forskelligheder har som sagt i og for sig intet med selve Systemerne at gøre, men vil i alle Tilfælde være tilstrækkelige til, at Forskellen mellem borgerlig og marxistisk Nationaløkonomi til Stadighed fra visse Sider vil blive understreget.

En anden Forskel af næsten ligesaa iøjnefaldende Karakter som den første, er Forskellen i Terminologi. I den almindelige populære Diskussion om Forskellen mellem de to Systemer er det i Virkeligheden blot Spørgsmaalet om Forskellen i Terminologi, der er paa Tale. Terminologien er i Virkeligheden i det store og hele den Inddelingsgrund, der bestemmer Forskellen populært set mellem de to Lærebygninger. Dette gaar endda saa vidt, at man undertiden ser, at Teorier, der hvad deres Indhold angaar er udpræget antimarxistiske, bliver opfattet som marxistiske, blot fordi de optræder med den marxistiske Staffage.

Denne den terminologiske Forskellighed maa ikke opfattes som en Strid om Ord. Om Ord strides man i Virkeligheden aldrig. I Striden om Ord ligger nemlig skjult en Forskel af etisk eller politisk Art i Vurderingen af visse Forhold.

Det er Udtryk for en overfladisk og abstrakt Opfattelse, naar enkelte Nationaløkonomer har villet forklare Størstedelen af Stridighederne i den nationaløkonomiske Verden — navnlig med

Henblik paa Striden om den marxistiske Nationaløkonomi og Værdilære — som en Strid om Ord, en Strid som skulde kunne forklares med en Henvisning til det efter disse Nationaløkonomers Mening beklagelige Forhold, at den menneskelige Tanke maa udtrykke sig i Ord¹⁾. De Misforstaaelser, der kan opstaa som Følge af dette rent tekniske Forhold i vore Udtryksmidlers Form, er for intet at regne i Sammenligning med de Vanskeligheder i vor Erkendelse, der skyldes det forskellige Indhold, som af etiske eller politiske Grunde lægges i Ordene. Forskellig Terminologi er da en særlig raffineret Form for politisk Strid, og det er denne Strid og ikke Terminologien, der vanskeliggør Erkendelsen.

Det er vigtigt at være klar over dette Terminologiens politiske Udspring; thi deraf følger, at man af Forskellen mellem den marxistiske og borgerlige Terminologi intet kan slutte med Hensyn til Forskel i videnskabeligt Indhold.

Den tredie Forskel mellem de to Systemer er Metoden. En Underklasse, der haaber ved egen Kraft at erobre Magten, maa ifølge Sagens Natur i sine sociale Overvejelser lægge en afgørende Vægt paa Klasse modsætningerne i Samfundet. Disse Klasse modsætningers Vækst vil forøge Underklassens Utilfredshed og dermed den Kraft, der skal realisere dens Forhaabninger. I sin videnskabelige Erkendelse vil den derfor bygge paa Modsætningerne. Dens Metode vil følgelig blive dialektisk. Ved dialektisk skal ikke forstaaes noget hegeliensk-metafysisk, men blot en Erkendelsesmaade, som i Forklaringen af Fænomenerne og Forandringerne deri lægger Vægt paa de Tingene iboende Modsætninger. Det vil blot sige, at Tingenes Modsætning erkendes som et lige saa vigtigt Element i deres Bestemmelse som deres Identitet. En betydningfuld Forskel mellem den marxistiske og borgerlige Nationaløkonomi ligger da paa dette metodologiske Omraade. Den marxistiske Lære er i Modsætning til den borgerlige dialektisk.

Den fjerde Forskel hænger paa afgørende Maade sammen med Forskellen i Metoden. Den dialektiske Metode er jo i Virkeligheden et Middel til Erkendelse af Forandringer og forudsætter derfor, at Forandringen gøres til Genstand for Erkendelsen. Det er aabenbart, at en Klasse, hvis sociale Ønske er knyttet til en Forandring i de bestaaende Tilstande, maa føle det som et af sine vigtigste videnskabelige Behov at finde en Forklaring paa disse Forandringer, der kan berettige de sociale

¹⁾ jvfr. i Fr. v. Gottl-Ottlilienfeld: Die wirtschaftliche Dimension.

Ønskers Eksistens. Genstanden for den marxistiske Nationaløkonomi bliver derfor fortrinsvis Samfundets Forandringer. Den marxistiske Nationaløkonomi er derfor i Følge sit Udspring dynamisk. Omvendt ligger det i den borgerlige Nationaløkonomis Natur fortrinsvis at gøre de bestaaende Tilstande til Genstand for en Undersøgelse. Dens Hovedproblem bliver derfor Ligevægtsproblemet. Konjunkturlæren er blot et paaklistret Anhang, som ikke staar i nogen organisk Forbindelse med den øvrige Lære. Efter at have skrevet et fuldendt nationaløkonomisk System opdager den borgerlige Nationaløkonom, at der er noget, der hedder Konjunktur og Arbejdsløshed, som, for at citere Westergaard, egentlig slet ikke eksisterer (d. v. s. ud fra Teorien), og hænger saa et sidste Kapitel paa om dette teoretisk ubehagelige Emne.

Hos Marx derimod udgør Konjunkturlæren et organisk og teoretisk uundværligt Led i Læren. Pil Konjunkturteorien ud af den borgerlig Nationaløkonomi, og den vil vinde i teoretisk Sammenhæng. Pil Konjunkturlæren ud af Marx' System, og Systemet — bl. a. ogsaa hans Værdilære — vil, saaledes som vi senere skal se, falde sammen.

De to teoretiske Systemers forskellige Udspring fører altsaa paa denne Maade til forskellig videnskabelig Genstand, saaledes at den ene beskæftiger sig med stationære og den anden med dynamiske Problemer. Dette vil ikke sige, at de to Systemer blot staar i et supplerende Forhold til hinanden. Thi de statiske og dynamiske Momenter er ikke parallelle eller sideløbende, men to Sider af samme Sag, og to Systemer, der paa afgørende forskellig Maade lader disse to Sider indgaa i sin Teori, maa derfor ogsaa blive af forskellig strukturel Beskaffenhed.

Forskellen mellem den borgerlige og marxistiske Nationaløkonomi er imidlertid ikke — saaledes som hidtil anført — alene et Spørgsmaal om Forskel i politisk Udstyrelse, Terminologi, Metode og Genstand. Hertil vilde svare, at Klassemodsætningerne blot var af formel Art eller inderst inde ikke eksisterede, d. v. s. i Virkeligheden gik op i en højere Enhed.

Der findes imidlertid en antagonistisk Modsætning mellem Klasserne, som bunder i Ejendomsretten til Produktionsfaktorerne; denne Modsætning maa give sig et tilsvarende Udtryk paa det videnskabelige Omraade. Dette sker i Spørgsmaalet om Fordelings- og Værdilæren. Her maa der derfor opstaa en videnskabelig Strid, hvor et Kompromis ikke er muligt.

I Værdilæren vil der som Følge heraf findes en Modsætning, der efter Parternes Opfattelse virkelig vedrører Videnskabens Ind-

hold. I Striden om Værdi- og Fordelingslæren sublimeres altsaa i sin mest ultrerede og udspekulerede Form det vigtigste Modsætningsforhold mellem Klasserne.

Vi har ved en Betragtning af de to videnskabelige Systemers politiske Funktion konstateret, at der eksisterer 5 Grupper af Forskelligheder dem imellem. Disse 5 Forskelligheder lader sig simpelthen deducere ud fra de to Lærers forskellige politiske Udspring. Det ligger saa at sige i Sagens Natur, og man behøver aldrig nogensinde at have læst nogen borgerlig eller marxistisk Nationaløkonomi for at forklare deres Existens.

Det vigtigste af disse Modsætningsforhold mellem de to Systemer vedrører som sagt Værdilæren — vel at mærke ifølge Parternes Opfattelse, men om der „i og for sig“ er en Forskel i Værdilæren (eller paa event. andre Punkter af de videnskabelige Systemer) følger ikke umiddelbart af disse Betragtninger.

Dertil er Problemerne for komplicerede og Terminologiens Evne til at tildække dem for stor.

Det bliver derfor en særlig Opgave at tage dette Spørgsmaal op til Behandling. Spørgsmaalet om Værdilæren hos Marx og i den borgerlige Nationaløkonomi er derfor et Spørgsmaal med meget vide Perspektiver og vide Konsekvenser.

Det naturlige Udgangspunkt i en Undersøgelse af Forskellen mellem den marxistiske og borgerlige Værdi- og Fordelingslære er Ricardo.

Baade den borgerlige og marxistiske Lære bunder i Virkeligheden i Ricardos Værdilære. Den almindelige Gengivelse af Ricardos Værdilære efter Fremstillingen i Kap. I, Sect. 1—3, hvorefter Varernes Værdi er bestemt ikke af Lønnens Højde, men af den Mængde Arbejde, der er medgaaet til deres Produktion, er aabenbart ikke rigtig. Noget saadant har Ricardo ikke paastaet; thi denne Udvikling i Kap. I, Sect. 1—3 er kun et Udgangspunkt for hans Lære, idet han i Sect. 4—5 ved en Række Betragtninger fuldstændiggør sin Teori ved at vise, hvorledes Rentens og Arbejdsloønnens Højde som Følge af, at Kapital og Arbejde ikke i alle Varer indgaar i samme Forhold, alligevel kommer til at influere paa Varernes Værdi.

Denne Ricardos Værdilære stempler i den borgerlige Værdilære eenstemmigt som i højeste Grad antagonistisk:

Først udelukker Ricardo omhyggelig Produktionsfaktorernes Pris som værdibestemmende Faktorer og lader alene Arbejdets

Mængde være det afgørende. Derpaa indrømmer han dog, at disse Priser har en Betydning, naar de tekniske Koefficienter er forskellige, hvad de jo i allerhøjeste Grad i den virkelige Verden er. Baade Arbejdskraftens Mængde og Produktionsfaktorenes Priser influerer altsaa paa Varenes Værdi, men det er ikke forklaret, hvilken Indflydelse, der skal tildeles hver af dem.

Heller ikke mener man at kunne forsvare Ricardos Fremstillingsmaade ved en Henvisning til, at man erkendelsesmæssigt maa bevæge sig fra den forenkede Abstraktion gennem Tilføjelse af flere og flere virkelighedsprægede Forudsætninger til den reelle Virkelighed, at med andre Ord den første Formulering af Værdilæren hos Ricardo (Værdi = Arbejds­mængde) kun er en foreløbig Tilnærmelse til Problemet, der senere lader sig modificere og tilpasse til de faktiske Forhold. Thi med det Udgangspunkt, som Ricardo har valgt, er det umuligt at tage Hensyn til Virkeligheden, f. Eks. med Hensyn til de tekniske Koefficienters Forskellighed uden at bryde Grundlaget for Læren. Det vil sige, at det bliver nødvendigt i Værdiens Bestemmelses­grunde at genoptage de Priser paa Produktionsfaktorerne, som netop det valgte Udgangspunkt har til Hensigt at vise ikke spiller nogen Rolle.

Denne Kritik rammer ogsaa Marx. Marx' Lære opfattes jo som identisk med Ricardos. Og ser vi kun paa Læren i dens ydre Form, er dette ogsaa uden Tvivl rigtigt: baade med Hensyn til Udgangspunkt og Fremstillingsform følger Marx nøje Ricardo. Blot varer det hos Marx et Tusind Sider før de „Modificationer“ føjes til, som hos Ricardo følger næsten i samme Aandedræt, som Arbejdskraftens Mængde nævnes som værdibestem­mende.

Det paastaas derfor, at hverken Ricardo eller Marx har opstillet nogen modsigelsesfri Værdilære, og bortset fra, at der som Anhang til Kritiken af Marx' Værdilære serveres en Del politiske Betragtninger over den marxistiske Terminologi: Merarbejde, Merværdi o. s. v., for at Forfatteren paa denne Maade kan vise sin Loyalitet overfor de bestaaende Forhold, er ogsaa Kritiken af Ricardos og Marx' Værdilære identiske.

At der faktisk er en Forskel mellem deres Teorier, en Forskel, der ligger noget dybere, — i Motivering og i Sammen­hængen mellem Værdilæren og den øvrige Teori — og som derfor kræver lidt Forstaaelse af det hele, har man slet ikke faaet Øje for. Denne Forskel skal vi derfor ogsaa foreløbig se bort fra.

Det karakteristiske for Ricardos og Marx' Lære er altsaa, at

den gaar ud fra, at Arbejdet og Profitten indtager en forskellig Stilling i Værdidannelsen, deres Lære kan derfor for at give et Udtryk for dette Forhold kaldes heterogen. Man kan ogsaa sige, at den er ensidig, for saa vidt som den tillægger en enkelt Produktionsfaktor særlig Indflydelse paa Værdidannelsen.

Det følger af denne Læres heterogene og ensidige Karakter, at den naturligvis ikke er nogen Produktionsomkostningsteori.

Det er uden Tvivl i første Række rent formalistiske Tilbøjeligheder, der fører til et Oprør imod Ricardos Værdilære. Der er tilsyneladende noget haltende ved hans Læres heterogene og ensidige Karakter

Disse Vanskeligheder bunder jo alene i Existensen af de forskellige tekniske Koefficienter. I Forbindelse med en noget overfladisk Opfattelse af Ricardo, der beskyldes for kun at have tillagt Arbejdets Mængde en Betydning for Værdien, blev denne Forskel i de tekniske Koefficienter den Anstødssten, der gjorde, at man forsøgte helt at forlade det Ricardoske Grundlag. I Stedet for en ensidig Lære vilde man forsøge en tosidig, bygget paa de to Produktionsfaktorer: Kapital og Arbejdes ensartede Stilling i Værdidannelsen. Som Erstatning for den ensidige, heterogene er det den tosidige, homogene Værdilære, man vil opstille.

En saadan Værdilære søgte man i de første 50 Aar efter Ricardo at finde i den klassiske Produktionsomkostningsværdilære.

For at man nu kan opstille en saadan tosidig Produktionsomkostningsteori maa, bortset fra Lærens Forhold til Virkeligheden, to Forudsætninger, rent logisk set være til Stede.

For det første maa Profitten have en selvstændig Prisbestemmelsesgrund; hvis Renten blot er en Funktion af Lønnens Højde, vil man aabenbart ikke kunne henvise til Renten som en værdibestemmende Faktor uden at paavise, at man ved næste Skridt kommer tilbage til Udgangspunktet, i dette Tilfælde Lønnen.

Hvis altsaa Lønnen 3, 4, 5 og 6 medførte Renten 6, 5, 4 og 3, skulde man i en Værdilære paavise, at denne Forbindelse bestod og hvorfor, men man kunde ikke opstille en tosidig Værdilære, hvor Værdierne bestemtes ved henholdsvis Lønnens og Rentens selvstændige Indflydelse.

Det maa som Følge heraf være et ganske afgørende Punkt i den almindelige Værdilære at vise, hvorledes Udbuddet af Kapital er afhængig ikke af Lønnen men af visse i den menneskelige Natur liggende Ejendommeligheder (den perspektiviske Forkortelse af Fremtiden, Menneskenes Livslængde etc. etc.).

Læren om Udbuddet af Kapital indtager derfor i Nationaløkonomien en ganske analog Plads med Læren om Udbuddet af Arbejdskraft. Begge udspringer hver af sine selvstændige Kilder. Det indrømmes ganske vist, at Lønnens Højde har Indflydelse paa Rentens Højde, men dette indtager kun en secundær Plads i Læren. Det centrale i den tosidige Værdilære er og maa være den indbyrdes Uafhængighed i Produktionsfaktorernes Udbudsforhold, saaledes at man som prisbestemmende Faktorer kan indføre de Funktioner, der angiver Variationen i Forholdet mellem Udbud og Pris.

Den næste Forudsætning hænger sammen med dette Forhold mellem Pris og Udbud. Den tosidige Værdilære kan aabenbart ikke anvendes til Forklaring af Værdien, hvis højere Pris blot fører til et forøget Udbud af paagældende Produktionsfaktor, uden at Prisen stiger. Det er Stigningen i Prisen, der er det afgørende, og de Forhold, der forklarer denne Stigning, er netop de prisbestemmende Faktorer. Hvis en Stigning i Udbuddet finder Sted uden en vis Modstand af en eller anden Art, vil den jo fortsætte, indtil Prisen bliver nøjagtig den samme som før. Paagældende Produktionstaktor vil altsaa altid indgaa med samme Pris, hvad enten Udbuddet er stort eller lille. Omvendt, kan det tilføjes, vil en tosidig socialøkonomisk Produktionsomkostningsværdilære ligeledes være umulig, hvis Udbuddet i alle Tilfælde er fuldstændig fast og altsaa upaa-virket af Prisen. Ved Elasticiten 0 og ∞ i Udbuddet af Produktionsfaktorer er altsaa den tosidige Værdilære uanvendelig. Dens Forudsætning er en vis Elasticitet, der ligger her imellem.

Dog kan det bemærkes, at den manglende Elasticitet for Jordens Vedkommende kan Læren som bekendt komme ud over ved at betragte Fordelingen mellem de to andre Produktionsfaktorer paa Dyrkningsgrænsen, hvor Jordrente ikke eksisterer.

Hvorledes skal man nu paa Baggrund af disse Betragtninger bedømme de opstillede Produktionsomkostningsteorier? Lad os se paa det første Forsøg, der — bortset fra Malthus — blev gjort paa at opstille en tosidig, socialøkonomisk Produktionsomkostningsteori: Værdilæren hos I. B. Say, den borgerlige Værdilæres Pioner.

Det nye for Say er at han søger at forklare Renten som Udtryk for et særligt Opsparingsoffer. Renten faar derfor sin selvstændige Kilde ligesom Lønnen, begge er Betaling for paagældende Produktionsfaktorers Produktionsomkostninger. Dermed synes alt at være godt, en fyldestgørende Produktionsomkostningsteori er opstillet.

Men dette er ingenlunde Tilfældet.

Der stikker nemlig i den Say'ske Værdilære et Par Modsigelser, der mærkelig nok, saa vidt jeg ved, aldrig er blevet draget frem.

Det er saaledes ganske ubestemt, hvad der skal forstaaes ved Begrebet Produktionsomkostninger hos Say. Hvis Begrebet skal opfattes saaledes, som Meningen jo er, som en socialøkonomisk Produktionsomkostning, og som Led i en tosidig Teori, saa er dette kun muligt, hvis man i Produktionsfaktorernes Priser ser et Udtryk for ensartede Kræfters Virken, og dette kan kun være de subjektive Lyst- og Ulystfølelser. Disse Størrelser maa derfor kunne paavises baade bag Renten og Arbejdslønnen, for at en socialøkonomisk, tosidig Produktionsomkostningsteori skal være mulig. Det vil altsaa sige, at ingen anden tosidig, socialøkonomisk Produktionsomkostningsteori end den subjektive er mulig, men hos Say gøres der intet Forsøg paa at vise den generelle Overenstemmelse mellem Produktionsfaktorernes Priser og de bagved liggende Ulystfølelser. Dette har han i Virkeligheden blot forsøgt at vise for Profittens Vedkommende, men derimod ikke, hvor det drejer sig om Arbejdslønnen. Hans Forsøg paa at opstille en tosidig Værdilære er derfor i høj Grad mislykket.

Naar Say ikke har forsøgt fuldstændig at sidestille Arbejdsløn og Rente i sit System ved at opstille en subjektiv Værdilære, hænger det sammen med den Betydning, som Malthus' Befolkningslov indtager i hans økonomiske System. Man vil nemlig straks se, at den Malthus'ske Befolkningslov ikke lader sig forene med nogen subjektiv Værdilære og derfor heller ikke med nogen tosidig Værdilære. Thi Forudsætningen for at en tosidig, og altsaa subjektiv Værdilære kan være rigtig, er som sagt, at en Forhøjelse af en Produktionsfaktors Pris maa forøge Udbuddet under en vis Modstand, d. v. s. føre til en Forøgelse i den subjektive Ulyst.

En saadan Forbindelse imellem Offer og Pris er imidlertid ikke til Stede for Arbejdslønnens Vedkommende, hvis Malthus' Befolkningslov gælder fuldt ud; thi en Forhøjelse af Arbejdslønnen vilde i saa Fald blot føre til en Forøgelse af Antallet af Arbejdere, medens Arbejdsofferet forbliver uforandret.

Forbindelsen mellem Udbud og Pris tilvejebringes ifølge denne Teori gennem en eller anden præsumeret Formerelsestrang, hvor et større Antal Individder hver med det samme Arbejdsoffer og derfor med samme Udbudspris tilvejebringes, medens Forbindelsen mellem forøget Efterspørgselspris og Ud-

bud for Kapitalens Vedkommende bringes til Veje ved et forøget Offer hos det samme Antal Individier, saaledes at Resultatet bliver en forøget Udbudspris.

Malthus' Lære udelukker derfor en tosidig socialøkonomisk Produktionsomkostningsværdilære.

Kunde man nu ikke ganske simpelt pille Malthus' Befolkningslov ud af Say's Lære, lægge subjektive Ulystfølelser bag Arbejdslønnen og dermed redde Systemet?

Det lader sig desværre ikke gøre.

Thi Malthus er en uundværlig Herre i andre Dele af den klassiske Nationaløkonomis Husholdning. Som bekendt er jo nemlig Malthus' Befolkningslære Hovedhjørnestenen i den klassiske Nationaløkonomis Fordelingslære; thi en Lære, der hverken lægger Vægt paa Substitutionsmulighederne mellem Kapital og Arbejde (à la Marshall og Böhm-Bawerk) eller paa Forskellen i de tekniske Koeficienter (à la Cassel) i Fordelingslæren, maa for at forklare Fordelingen paa en eller anden Maade faa Arbejdslønnen lagt fast, saaledes at Kapitalrenten kan forklares som en Residualindkomst. Forklaringen af denne Arbejdslønnens Konstant gives netop af Malthus' Befolkningslære. Denne Lære er Fordelingslærens Alfa og Omega.

Samtidig udelukker denne Lære imidlertid den tosidige Produktionsomkostningsværdilære, som Say vilde stille op til Erstatning for den Ricardoske Lære; i det Say'ske System er der derfor en uløselig Antagonisme. Det nødvendige Grundlag for Fordelingslæren umuliggøre Værdilæren.

Her er det imidlertid Marshall kommer til som Frelser.

Han løser Modsætningen imellem den klassiske Værdi- og Fordelingslære. Ved at indføre Substitutionsanalysen (Grænseproduktivitetsprincippet) overflødiggør han den malthuske Befolkningslov i Fordelingslæren. Kapitalrenten og Arbejdslønnens Højde bestemmes nu paa principielt ensartet Maade gennem deres Grænseproduktivitet.

Lige saa vigtigt i denne Henseende er imidlertid, at Marshall ved at indføre Læren om Stigningen i Arbejdernes personlige Effektivitet som en Følge af en Stigning i Efterspørgselen muliggør den subjektive Værdilære, saaledes at altsaa Malthus' Befolkningslære ogsaa paa dette Punkt kan kobles fra. Ifølge Marshall kommer Elasticiteten i Udbuddet af Arbejdskraft bl. a. frem gennem en Variation i Arbejdskraftens Effektivitet. Ved alene at have ladet Effektiviteten bestemme Udbudsvariationerne, vilde Marshall fuldstændig have ligestillet Kapital- og Arbejdsudbuddets Afhængighed af Prisen. For

Kapitalens Vedkommende gaar man jo ud fra et fast Antal opsparende Individder, der med en af Prisen afhængig Grænseulyst opsparer forskellige Beløb fra $\div x$ til y Kroner. Hvis man paa tilsvarende Maade som for Kapitaludbuddets Vedkommende skal tale om Variation i Arbejdsudbuddet, maa man ogsaa her fastholde et bestemt Antal Arbejdere, hvis Ydelser med varierende Ulyst afhænger af Prisen.

Nu er der ved Marshall's Lære den Hage, at han ikke fuldstændig tager Alstand fra Malthus' Befolkningslov; derved giver han Plads for en Inkonsekvens i Teorien, som han netop ved at indføre Læren om Effektivitetsvariationen havde Mulighed for at undgaa.

Hvis Marshall helt havde udeladt den malthuske Befolkningsteori, vilde den subjektive Værdilære hos ham tilsyneladende have staaet i al sin Magt og Glans. Uafhængigheden i de to Produktionsfaktoreres Udbudsforhold havde Marshall „paavist“ dels ved Henvielse til de forskellige Forhold, der bestemmer Kapitalens Udbud, dels ved at paavise Variationen i Grænseulystfølelsen med Prisen, for Arbejdskraftens Vedkommende ved Fremhævelse af Effektivitetsvariationen.

Den senere Udvikling i Værdilæren, for hvilken *Walras* staar som Repræsentant, betyder blot, at man opgiver en Del af de Marshall'ske Teorier uden i og for sig at føje noget nyt til. Man opgiver nemlig at paavise Forbindelsen mellem Produktionsfaktorerens Priser og Grænseulystfølelse ved deres Udbud, d.v.s. at den socialøkonomiske Produktionsomkostningsteori opgives som overflødig.

Siden Marshall har Værdilæren derfor tværtimod at være Genstand for en Udvikling snarere undergaaet en Indskrænkning.

Det gælder imidlertid, at Udelukkelse af den malthuske Befolkningslov ogsaa er en Forudsætning for den senere Værdilæres indre logiske Sammenhæng.

Lad os sætte, at den malthuske Befolkningslov gjaldt tilmed i den Grad, at enhver Lønforhøjelse i Løbet af kort Tid førte til forøget Udbud af Arbejdere, saaledes at Lønnen igen faldt til det tidligere Niveau. I saa Fald vilde Lønnen altid være konstant i det lange Løb og altsaa ikke kunne forklares ved det almindelige Prissammenhæng. Men det centrale i det *Walras'ske* Ligningssystem er jo netop, at Produktionsfaktorerens Priser bestemmes paa principielt ensartet Maade gennem de i Ligningssystemet indførte prisbestemmende Faktorer.

For Udbuddets Vedkommende er den prisbestemmende Faktor den Funktion, der bestemmer Mængdens Afhængighed af Prisen. Forudsat at en saadan Afhængighed var uendelig stor, d. v. s. at alle Produktionsfaktorernes Udbudselasticitet var ∞ , saaledes at deres Priser altid var de samme, vilde hele Systemet altsaa ikke have nogen Mening.

Matematisk formelt kunde Systemet naturligvis — selv under en saadan Forudsætning — „reddes“, idet man da blot lod denne „prisbestemmende“ Funktion udtrykke Elasticiteten ∞ , men dermed vilde ogsaa hele Efterspørgselens Indflydelse være bortfaldet og hele Konstruktionen blive det rene Tankespil. For at der skal være nogen Mening i Systemet, maa det forudsættes, at Efterspørgselen efter Produktionsfaktorerne influerer paa deres Priser, men dette udelukker Elasticiteten ∞ .

Jo mere Elasticiteten nærmer sig til ∞ , desto mindre reel Mening faar Systemet.

Derimod lader Systemet sig jo udmærket opstille ved Elasticiteten 0 i Udbuddet af Produktionsfaktorer, og heri adskiller det Walras'ske System sig fra den subjektive Værdilære. Ved at udelade den subjektive Uddybning af Værdilæren har man altsaa kunnet klare sig med færre Forudsætninger; men ingen af de to Værdilærer kan anvendes under den Forudsætning, at Udbuddets Elasticitet for en eller flere Produktionsfaktoreres Vedkommende er ∞ . Under en saadan Forudsætning bliver de prisbestemmende Faktorer de Forhold, der forklarer Produktionsfaktorens Priskonstans. Hvis disse er af dynamisk Karakter, lader de sig ikke udtrykke i et Ligningssystem, og man maa da ved Opstillingen af et saadant blot indføre paagældende Produktionsfaktorer med en bestemt Pris, der er uafhængig af Ligningssystemet, (jvfr. senere).

Det er altsaa et ganske afgørende Punkt i saavel Marshall's som i den senere Værdilære, at Arbejdslønnen ikke er en konstant Størrelse, hvis Konstans bestemmes af visse ikke i de store Prissammenhæng fastsatte Størrelser.

Er Arbejdslønnen — paa Grund af Elasticiteten i Udbuddet eller af andre Grunde, som ikke udtrykkes i de Faktorer, der anbringes som prisbestemmende i det store Prissammenhæng — altid af bestemt Højde, saa vil Kapitalrenten altid optræde som en Residualindkomst, principielt bestemt paa anden Maade end Lønnen. Hverken den subjektive Værditeori eller Walras' Ligningssystemer er i saa Fald mulige. Hele den saakaldte borgerlige Værdi- og Fordelingslære vilde i saa Fald lide af indre logiske Fejl.

Tilsyneladende synes der dog at være Fred og ingen Fare. Thi Malthus er jo stiltiende gledet ud. Ganske vist uden at man har været klar over, hvilken fundamental Betydning dette har haft, men nærmest fordi Erfaringerne synes at gaa imod de malthuske Teorier.

Man maa beklage, at en saa afgørende Faktor for Værdilærens teoretiske Indhold som den malthuske Befolkningslov ingen Steder er blevet berørt. Det er i eminent Grad Lykken, der har været bedre end Forstanden, naar den nu synes at være opgivet.

Men dermed er den hellige Grav alligevel ikke vel bevaret. Thi nu kommer Marx.

Marx anerkender ganske vist lige saa lidt som moderne Forskere Malthus' Befolkningslov.

Men dette er ikke det afgørende. Thi Marx paastaar paa samme Maade som Malthus og hans Efterfølgere, at Lønnen vil bevæge sig omkring et bestemt Eksistensminimum, altsaa være konstant.

Hans Begrundelse derfor er blot en anden end Malthus'. Marx' Begrundelse for Læren om Lønnens Sammenfald med det sociale Eksistensminimum ligger i hans Lære om Konjunkturerne og den industrielle Reservearme. Denne Lære hos Marx vil derfor have nøjagtig lige saa skæbnesvangre Følger for hele den borgerlige Værdilære som Malthus' Befolkningslære.

Hvis Marx' Lære om den industrielle Reservearme er rigtig, d. v. s. hele hans Konjunkturlære er rigtig, er den borgerlige Værdi- og Fordelingslære „forkert“. Disse to Teorier udelukker hinanden.

Vi skal ikke her komme ind paa en Diskussion af, hvorvidt denne Teori hos Marx er rigtig eller ikke; det skal her blot understreges, at den staar i uløselig Forbindelse med hans Værdilære.

Malthus' Befolkningslov eller Marx' Lære om den industrielle Reservearme udelukker altsaa alle Værditeorier, der bygger paa Ligestilling mellem Produktionsfaktorerne, d. v. s. udelukker den tosidige, subjektive Værdilære og den indskrænkede Formulering heraf, som Walras har givet. Og andre Værdilærere er der jo ikke opstillet.

Paa den anden Side er den enten gennem Marx eller Malthus motiverede konstante Løn en Forudsætning for baade Ricardos og Marx' Værdilære. Herved er vi kommet til Forskellen mellem disse to Lærere. Denne beror i Virkeligheden blot paa, at Lønnens Konstans er bevist ved Henvisning til to forskellige

Teorier, hos Ricardo til en i den menneskelige Natur bundende Udvidelsestendens af dynamisk Art, hos Marx til en i det kapitalistiske Samfunds Natur bundende Expansionstendens (hvis Resultat er Kriserne og Dannelsen af den industrielle Reserve-arme) ligeledes af dynamisk Art.

Bortset herfra er de to Lærer identiske. Under Forudsætning af, at en af de to Begrundelser er rigtige, er der altsaa ikke fremsat nogen videnskabelig modsigelsesfri Værdilære siden Ricardo. Værdiproblemet synes da trods den foran anførte almindelige Kritik af Ricardo at maatte løses paa den af Marx og Ricardo angivne Maade.

Lad os tænke os det forenkede Tilfælde, at vi foreløbig bortser fra, hvilken Indflydelse Variationer i Rentens Højde har paa Kapitaldannelsens Størrelse.

Det første Problem, der da skal løses for at forklare Værdidannelsen, maa nu — under Forudsætning af den konstante Løn — være Forholdet mellem den Tid, Arbejderne arbejder for at producere de Fornødenheder, som gaar til at reproducere deres egen Arbejdskraft, og den Tid, hvori de overhovedet arbejder. Man maa altsaa kende, hvad Marx kalder den relative Merværdi; deraf udledes den samlede Merværdi, og stilles denne i Forhold til den samlede Kapital, faas den relative Profit, som derpaa indgaar i de enkelte Varers Pris. Udgangspunktet for en Værdilære maa da være Konstateringen af den relative Merværdis Størrelse, fordi man først efter at kende denne Størrelse og den samlede Kapitalmængde kan finde den relative Profit, der skal lægges til, hvad hver enkelt Vare har kostet i Arbejdsløn, for at beregne dens Pris eller Værdi. Paa anden Maade end den her anførte synes Problemet under de nævnte Forudsætninger ikke at kunne gribes an.

Der er naturligvis ikke noget i Vejen for, at man efter Marx kan sige, at Varens Pris bestemmes af dens Produktionsomkostninger, men dermed siger man i Virkeligheden ikke mere, end man med Begrebet Produktionsomkostninger sagde i Malthus's Produktionsomkostningsteori, d. v. s. at man udtrykker noget rent privatøkonomisk. Skal denne privatøkonomiske Lære udvikles til en socialøkonomisk Teori, kan man, som den borgerlige Nationaløkonomi gør, søge at vise, at disse privatøkonomiske Omkostninger kan bestemmes som Led i det store Prissammenhæng, muligvis ogsaa paavise, at de er Udtryk for virkelig socialøkonomiske Omkostninger. At dette imidlertid under Forudsætning af, at Lønnen er konstant, ikke er muligt, har vi godtgjort ovenfor.

Udviklingen af den privatøkonomiske Produktionsomkostnings-teori til en socialøkonomisk Værditeori, er da kun mulig gennem Bestemmelsen af den relative Merværdi. Profitten bestemmes derigennem som en Residualindkomst, som sat i Forhold til den eksisterende Kapitalmængde giver den relative Profit, der indgaar i Varernes Priser.

Opfattelsen af Profitten som en Residualindkomst nødvendig-gør en Adskillelse mellem Begrebet Værdi som sammenfaldende med de relative Priser og Værdi i Betydningen: selvstændig Kilde til Værdi- eller Prisdannelsen. Dette er et simpelt Resultat af, at Profit og Arbejds løn indgaar paa forskellig Maade i Værdi-dannelsen, den ene som afledet, den anden selvstændigt.

Medens der altsaa ifølge den borgerlige Nationaløkonomi findes to selvstændige Kilder til Værdien, nemlig Arbejdsofferet og Opsparingsofferet, er der ifølge Marx kun een saadan Kilde, nemlig Arbejdskraften, Profitten er socialøkonomisk en Residual-indkomst og derfor ikke nogen Omkostning og kan som Følge deraf heller ikke være nogen Kilde til Værdi. Profitten indgaar ganske vist til Bestemmelse af Varernes Priser paa ganske samme Maade som Arbejds lønnen i det enkelte Foretagende, men socialøkonomisk er der kun een selvstændig Kilde til Va-ernes Værdi, nemlig Arbejdskraften. Det kendte og agitatorisk stærkt anvendte Udtryk fra Marx's Værdilære, at Arbejdet er Kilden til al Værdi, er derfor ogsaa teoretisk et rigtigt Udtryk for de faktiske Forhold, naar der vel at mærke ved Værdi forstaas selv-stændig Kilde til Værdidannelse og under Forudsættelse af, at Marx' Konjunkturteori er rigtig. Hvis man derimod ved Værdi forstaar Varernes relative Gennemsnitspris — og det er jo denne Værdi, som det er Værdilærens Opgave at forklare — saa er der ingen Værdilære, der har villet paastaa, at denne Værdi skyldes den i Varen inkorporerede Arbejds mængde, saaledes at Varerne skulde ombyttes i det Forhold, som bestemmes af den til deres Produktion nødvendige Arbejds mængde. Det bunder i en gal Opfattelse af Marx og Ricardo, naar man har ment, at disse Teoretikere har villet paastaa noget saadant. Derimod paastaa de, at under deres Forudsætning om Lønnens Konstans, kan dette Værdiproblem ikke løses ved en homogen tosidig Værdilære, men kun ved en ensidig paa Arbejdskraftens Mængde opbygget, og derfor heterogen, Værdilære.

I denne Arbejdskraftens Stilling som eneste selvstændige Kilde til Værdi og som Udgangspunkt i Forklaringen af den alm. Værdilære gøres der ingen Forandring, selv om vi opgiver

den foreløbig opstillede Forudsætning, at vi bortser fra, at Rentens Højde kan paavirke Kapitaldannelsens Størrelse.

Thi hvis en saadan Paavirkning finder Sted, vil dette kun være et secundært Fænomen, der følger af Profittens Eksistens, og Profitten kan derfor ikke paa Grund af dette secundære Forhold tillægges nogen værdiskabende Betydning. En saadan Opfattelse benægter ikke, at der eksisterer et Spareoffer, ej heller som sagt, at Grænsespareofferet event. falder sammen med Renten, men dette Forhold kan paa Grund af Forudsætningen ikke tillægges Betydning i denne Forbindelse; thi er Profitten en marginal Residualindkomst, naar der ingen Forbindelse er mellem Kapitalrente og Kapitaldannelse — og dette er udfra de marx'ske Forudsætninger utvivlsomt — saa forandres der intet af Betydning heri, fordi der mellem Kapitalisterne opstaar en Kamp om denne Profit, saaledes at de i denne Anledning udvider deres Kapitaldannelse. Dette maa i Spørgsmaalet om Værdiens Kilde være uden Betydning.

Nu maa man ikke tro, at Læren om, at Grænsespareofferet falder sammen med Renten, er noget uvæsentligt for Marx's Værdilære, noget man kan pille ud, og som egentlig kun hører hjemme i den borgerlige Teori. Dette er paa ingen Maade Tilfælde; thi denne Foreteelse er af ganske principal Betydning for selve Værdilærens Motivering.

Forbindelsen mellem Grænseoffer og Rente er — under Forudsætning af, at Lønnen er konstant — et Resultat af Kapitalisternes indbyrdes Kamp om Profitten. Denne indbyrdes Kamp er Aarsagen til Kapitalismens Ekspansion, og i denne Ekspansion finder Marx netop Hovedaarsagen til de periodiske Kriser, der gør, at Lønnen holdes konstant paa Eksistensminimumet.

Tværtimod at Overensstemmelsen mellem Grænseoffer og Rente skulde indføre andre selvstændige værdibestemmende Kilder end Arbejdskraften og derigennem blive en Anstødsten for den marx'ske Værdilære, er det netop denne Overensstemmelse, der „begrunder“ den Forudsætning, der muliggør, at alene Arbejdskraften kan tillægges selvstændig Betydning for Værdien. Denne Overensstemmelse mellem Grænseoffer og Rente, der i den borgerlige Nationaløkonomi anvendes som et Forsvar for den tosidige homogene Værdilære, er altsaa et Led i den Konjunkturteori, hvis nødvendige Konsekvens er den ensidige, heterogene Værdilære.

Man kan naturligvis (idet vi stadigvæk gaar ud fra Marx' Forudsætning m. H. t. Konjunkturerne) paa samme Maade som

det for Tiden er moderne indenfor den alm. Værdilære sætte den marx'ske Værdilære op i et System af simultane Ligninger.

Derved opnaar man ganske vist ingen større Erkendelse om Forholdets Natur, end man kan naa ved en alm. verbal Fremstilling. Det er endda et Spørgsmaal, om man ikke faar en mindre, alt efterdi den matematiske Fremstillingsform ikke blot kan lokke Læseren til at tro, at hele Sandheden kan ligge i en Ligning, men ogsaa forleder til den Opfattelse, at de „virkelige“ Aarsager er dem, der kan udtrykkes i Ligninger og indtegnes i Koordinatsystemer, medens de andre „Aarsager“, som ikke lader sig indpasse i det matematiske Formelapparat, hører hjemme i en „lavere“ Rangklasse paa Videnskabens Skyggeside.

Men lad os alligevel gaa den slagne Vej.

For at simplificere Forholdet og give et saa enkelt Udtryk som muligt for de Tilstande, der i første Række har influeret paa Marx's værditeoretiske Betragtninger, beskæftiger vi os alene her med Industrien, det vil sige vi ser bort fra de særlige Problemer, som hænger sammen med Jordrentens Eksistens, saaledes at vi kun opererer med to Produktionsfaktorer.

Vi kan nu opstille Ligningerne:

$$\begin{aligned} n_1 &= f_1(p_1, p_2, p_3, \dots, p_n) \\ n_2 &= f_2(p_1, p_2, p_3, \dots, p_n) \\ &\vdots \\ &\vdots \\ &\vdots \end{aligned}$$

n_1, n_2, \dots er her Udbuddet af de forskellige Varer (Vare Nr. 1, Nr. 2 osv.) og dette Udbud er naturligvis lig Efterspørgselen.

f_1, f_2, \dots er de Funktioner, der angiver Efterspørgselen og derfor ogsaa Udbuddets Afhængighed af Varnes Priser. Disse Funktioner er givet.

Til Bestemmelse af p_1, p_2, \dots, p_n tjener nedestaaende Ligninger:

$$\begin{aligned} p_1 &= k_1 a + c_1 r \\ p_2 &= k_2 a + c_2 r \\ &\vdots \\ &\vdots \\ &\vdots \end{aligned}$$

I disse Ligninger betyder k_1, k_2, \dots og c_1, c_2, \dots de tekniske Koeficienter henholdsvis for Arbejdskraftens og Kapitalens Vedkommende. Disse Størrelser tænkes givet. Da

$k_1, k_2 \dots$ jo blot udtrykker Antallet af Arbejdere, der bruges til Produktion af de forskellige Varer, bliver $\Sigma k =$ det samlede Antal Arbejdere. Paa tilsvarende Maade bliver $\Sigma c =$ den samlede Profit divideret med Renten (den relative Profit).

a betyder Arbejdslønnen og r den relative Profit eller Renten (+ Driftsherrevinst efter den klassiske Opfattelse af Profitbegrebet). a tænkes ifølge Teorien givet; men da Arbejdslønnen iflg. Marx falder sammen med Arbejdskraftens Produktionsomkostninger, kan man udtrykke a ved Ligningen

$$a = k_a a + c_a r,$$

deraf udleder man, at

$$a = \frac{c_a r}{1 - k_a}.$$

Den relative Profit, r , maa nærmere bestemmes. Dette sker ved Ligningen

$$r = \frac{P \cdot A}{K}.$$

Her betyder A den samlede Mængde Arbejdskraft, K den samlede Kapitalmængde og P den relative Merværdi (pr. Arbejder).

A er naturligvis givet, K er Kapitalens Værdi bestemt af dens Produktionsomkostninger, hvoraf følger, at

$$K = k_K a + c_K r.$$

Indsættes dette Udtryk i ovenstaaende Ligning, vil det ses, at r bliver bestemt ved en Ligning af 2. Grad. Denne vil imidlertid altid faa en positiv og en negativ Løsning¹⁾, og da man her kan bortse fra den negative Løsning, bliver r kun bestemt ved ét Udtryk.

Til Bestemmelse af P tjener efterfølgende Ligning:

$$P = \frac{(T - t) a}{t}.$$

T er her den samlede Arbejdstid, hvori Arbejder gn. arbejder, t den Tid, hvori Arbejderne gn. arbejder for at reproducere

¹⁾ Af Ligningen $r = \frac{P \cdot A}{k_K a + c_K r}$ følger, at $r = \frac{ak_K}{2c_K} \pm \sqrt{\frac{a^2 k_K^2}{4 c_K^2} + \frac{PA}{c_K}}$.

Da 2. Led altid maa være $>$ end det første, vil af Ligningens 2 Løsninger én være positiv og én negativ.

deres egen Arbejdskraft, d. v. s. for at tilvejebringe Størrelsen a. Ogsaa disse to Størrelser tænkes givet.

Ovenstaaende Ligning følger ganske simpelt af Proportionen

$$\frac{T \div t}{t} = \frac{P}{a}$$

Hermed skulde Ligningerne kunne løses og n og p findes.

Denne Fremstilling springer naturligvis en Mængde Problemer over. Men Hensigten har ikke været at give en dybtgaaende Gennemgang af de herhenhørende Spørgsmaal, men blot at give en Fremstilling af den Marx'ske Værdilære og den borgerlige i deres indbyrdes Forhold rent in abstracto, uden Hensyn til hvilken af Teoriene, der var „rigtig“, d. v. s. stemmende med Virkelighedens komplicerede Forhold. Dette motiverer den summariske Behandling af Spørgsmaalet.

Til sidst skal der dog gøres et Par Bemærkninger om Teoriernes Forhold til Virkeligheden.

Vi ved nu ud fra det foregaaende, at punctum sapiens i Spørgsmaalet, om hvorvidt Marx's Værdilære eller den borgerlige er „rigtig“, er Marx's Konjunkturlære. Hvis denne er rigtig, er ogsaa Marx's Værdilære rigtig i den Betydning, at de Kræfter og Forhold, som den borgerlige Værdilære fremhæver: Substitutionsprincippet, de forsk. tekniske Koeficienters Princip og det store Prissammenhæng, ikke har den Betydning for Prisdannelsen, som der tillægges dem. De influerer selvfølgelig, men for selve Produktionsfaktorenes Vedkommende er de begrænset til at faa Betydning i det korte Løb, det vil f. Eks. sige indenfor Perioder paa 5, maaske 10 Aar, medens derimod de i Marx's Værdilære fremhævede Kræfter i sidste Instans gør sig gældende i det lange Løb. Ensartetheden i Produktionsfaktorenes Prisdannelse, deres indbyrdes Uafhængighed, maa altsaa i det lange Løb opgives.

Men nu Marx's Konjunkturlære! Vi skal ikke i denne Forbindelse komme nærmere ind paa en Gennemgang af denne Teori, blot en enkelt Ting skal omtales. Man kunde nemlig naturligt spørge, om ikke en ganske simpel Betragtning af Lønnens Højde i de sidste 50 Aar klart viser, at Grundlaget for den Marx'ske Værdilære ikke eksisterer. Thi man vil som bekendt se, at Lønnen i denne Periode f. Eks. her i Danmark er steget til det dobbelte.

Til Belysning af dette Spørgsmaal skal der gøres opmærksom paa to Ting.

For det første kan Fagforeningerne eventuelt have haft en

Indflydelse i denne Henseende, og en saadan Indflydelse indgaar jo hverken i den marxistiske eller i den borgerlige Værdilære. Vi kan derfor fra et teoretisk Standpunkt bortse fra den Del af Lønstigningen, der muligvis skyldes Fagforeningernes Virksomhed.

Dette er dog ikke af saa stor Betydning; langt vigtigere er det Forhold, at man ved Eksistensminimum ikke maa forstaa det Minimum, der er nødvendigt for at Arbejderen kan leve og arbejde, men det Forhold mellem Løn og Effektivitet, der giver den størst mulige Profit. Hvis Arbejdernes personlige Effektivitet i en Periode er steget — og dette har jo været Tilfældet i den omhandlede Periode — hvis Lønstigningen endvidere er en Betingelse for denne Effektivitetsstigning, og hvis Lønstigningen endelig paa Grund af disse Virkninger paa Effektiviteten har været rentabel, saa har jo Eksistensminimumet eller Lønnen pr. Ydelse ikke været stigende, selvom Lønnen pr. Arbejder har været det.

Til Belysning af dette Forholds Betydning i Praksis kan anføres Erfaringerne fra en anden Produktionsfaktor, hvor ligeledes biologiske Forhold er bestemmende for Ydelsernes Omfang, nemlig Kvæget. Kvægets Fodring, dets „Løn“, er jo i samme Periode ogsaa fordoblet, og det er jo i og for sig ikke utænkeligt, at der m. H. t. Arbejdskraften har været samme Muligheder for Effektivitetsstigning som indenfor Kvægavlen, og at Lønnen derfor (i hvert Fald saalænge Stigningen har staaet paa og bortset fra Fagforeningernes Indflydelse i de sidste Aar) i det store og hele paa samme Maade som den stærkere Fodring af Køerne stadigvæk har været rentabel og derfor stadig været paa Eksistensminimumet. Ja, der er maaske endda noget, der taler for, at Lønnen pr. Arbejdsydelse har været faldende, hvad den ogsaa ud fra Marx's Konjunkturteori skulde være. En Betragtning af de nærmere Omstændigheder ved Lønstigningen vil vise, at denne i en Række Tilfælde hænger sammen med Akkordlønningernes Indførelse. Dette tyder paa, at Lønstigningen staar i nær Forbindelse med Effektivitetsstigningen. Tager man Hensyn hertil samt til den stærke Stigning i Arbejdernes Effektivitet, der utvivlsomt har fundet Sted, og sammenligner man med Effektivitetsstigningen hos Kvæget, synes altsaa Erfaringerne rent umiddelbart nærmest at give Marx Ret.

I alle Tilfælde kan den simple Konstatering af Lønnens Stigning ikke anvendes til en Gendrivelse af Marx' Værdilære. Det er i sidste Instans kun en Betragtning af Konjunkturlæren, der kan afgøre Spørgsmaalet.